

УДК 378.6.014.5:331.548

DOI: <http://doi.org/10.32589/2412-9283.40.2024.309850>

ОСОБЛИВОСТІ ПОБУДОВИ ПЕДАГОГІЧНОЇ СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ АГРАРНОЇ ГАЛУЗІ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Колесник В. В.

Державний біотехнологічний університет

vladisl.colesnick@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0009-3295-3483>

Дата надходження 23.06.2024. Дата прийняття до друку 24.06.2024

Анотація. Стаття присвячена одній з актуальних проблем підготовки майбутніх фахівців аграрної галузі. На основі аналізу наукової літератури з'ясовано особливості побудови педагогічної системи професійної орієнтації майбутніх фахівців. Метою статті є визначення особливості наукових аспектів побудови педагогічної системи професійної орієнтації майбутніх фахівців аграрної галузі закладів вищої освіти. Достовірність і наукова обґрунтованість результатів дослідження забезпечені теоретико-методологічним і методичним обґрунтуванням дослідження, комплексним використанням методичних засобів. Значну увагу в статті зосереджено на критеріях оцінювання педагогічного процесу – потребнісно-мотиваційному, операційно-діяльнісному, критерії “Я-концепція” та їх конкретні показники. Виокремлено та змістовно наповнено основні аспекти педагогічної системи професійної орієнтації студентів закладів вищої освіти аграрного напрямку: зосереджено увагу на таких компонентах, як професійна інформація, професійне консультування, надання рекомендацій студентам про особливості і перспективи майбутньої професійної діяльності тощо. Визначено ступінь придатності студента до професії в аграрній сфері економіки на основі психологічних, психофізіологічних і фізичних можливостей особистості, а саме: стійкий стан особистості, заснований на громадянському світогляді, внутрішньо узгоджений, стійкій системі усвідомлених потреб, спонукань, цілей, зумовлених її схильністю та підготовленістю до оволодіння професією, пов'язаною з працею на землі. Виявлено основні критерії готовності до самостійного вибору студентами майбутньої професії й подано рекомендації з побудови педагогічної системи професійної орієнтації майбутніх фахівців-аграріїв. Зазначено, що побудова адекватної й ефективної педагогічної системи професійної орієнтації майбутніх фахівців аграрної галузі закладів вищої освіти результативною є тоді, коли її починають проводити з першого курсу, спираючись на професійну діагностику, професійний добір та професійну адаптацію, що сприяє більш точному й умотивованому професійному самовизначенню у вищій школі.

Ключові слова: професія; професійна інформація; професійна консультація; професійне самовизначення; професійна орієнтація; профорієнтаційна діяльність; заклад вищої освіти.

Kolesnyk V. State Biotechnological University

Features of Building Pedagogical System of Professional Orientation for Prospective Specialists in Agricultural Sector in Higher Education Institutions

Abstract. Introduction. This article addresses a key issue in training prospective specialists in the agricultural industry. Based on a review of scientific literature, it highlights the nuances of designing a pedagogical system for professional orientation of these specialists. **Purpose.** The article aims to explore the scientific aspects of developing a pedagogical system for the professional orientation of agricultural sector students in higher education institutions. **Methods.** The reliability and scientific validity of the research results is ensured by the theoretical-methodological and methodical justification of the research, the comprehensive use of methodological tools. **Results.** The article emphasizes criteria for evaluating

the pedagogical process, including need-motivational, operational-activity, and “I-concept” criteria, and their specific indicators. Key components of the pedagogical system are discussed, such as professional information, counselling, and recommendations about future career prospects. The study also assesses students’ suitability for agricultural professions based on psychological, psychophysiological, and physical attributes, focusing on their stable personal state, worldview, needs, motivations, and goals related to land-based work. It identifies main criteria for students’ readiness to choose their profession and offers recommendations for developing a pedagogical system for future agrarian specialists. **Conclusion.** It is noted that the effectiveness of a pedagogical system for professional orientation of prospective specialists in the agricultural sector is enhanced when implemented from the first year, incorporating professional diagnosis, selection, and adaptation to support accurate and motivated career self-determination in higher education.

Keywords: profession, professional information, professional counselling, professional self-determination, professional orientation, career guidance, higher education institution.

Постановка проблеми. Важливим й актуальним завданням ЗВО є формування у студентів готовності до усвідомленого вибору майбутньої професії, пов’язаної з працею на землі, адже аграрний бізнес сприяє перспективному розвитку економіки України. Тож теоретична і практична значущість дослідження наукового обґрунтування і проектування ефективної педагогічної системи навчання і виховання майбутніх фахівців аграрного профілю стають провідним напрямом професійної орієнтації студентів і якісної підготовки конкурентоспроможних кадрів. Слід відзначити особливості й сутність професійної орієнтації, особливо визначити її як поняття у вузькому смислі й представити педагогічну систему професійної орієнтаційної роботи зі студентами – майбутніми фахівцями аграрної галузі.

На основі аналізу сучасного стану ЗВО аграрного напрямку підготовки актуалізовано проблему змінення цінностей освіти й виявлено суперечності щодо формування в студентів готовності до усвідомленого вибору майбутньої професії, що передбачає наукове обґрунтування сучасної й актуальної педагогічної системи навчання і виховання майбутніх фахівців. Професійна орієнтація в ЗВО – це своєрідна система, що включає безліч суб’єктів, які взаємодіють для досягнення суспільно значущих цілей. З урахуванням виявлених протиріч у цій діяльності, полісуб’єктності, що висувають різні вимоги і мають різні очікування, зроблено висновок про те, що педагогічна система професійної орієнтації студентів є не лише джерелом досягнення мети – усвідомленого та адекватного вибору майбутньої професії, але й суб’єктом та об’єктом удосконалення для ефективного вирішення складних і суперечливих освітніх завдань, що враховує нові пріоритети здобуття сучасної освіти й очікувані соціальні ефекти в галузі економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Загальні теоретико-методичні аспекти професійної підготовки майбутніх фахівців аграрної галузі проаналізовано в працях Л. Аврамчук, І. Беха, А. Бугерко, Л. Головки, А. Дьоміна, С. Заскалети, Н. Негруц. Достатня увага на всіх рівнях наукового знання різних років і періодів приділена дослідженню підготовки фахівців-аграріїв, зокрема в студіях С. Білана, Г. Гатліха, К. Івановича, В. Коропова, С. Падалки та ін.

Профорієнтаційна робота, як правило, розглядається науковцями в аспекті формування професійної орієнтації учнів старших класів. У дослідженнях вітчизняних і зарубіжних учених визначено особливості професійної орієнтації переважно в школі, зокрема звернено увагу на формування змісту свого професійного образу, перспективного аналізу майбутньої професії тощо (А. Маслоу, В. Припотень, Л. Ребуха, Д. Сьюпер, С. Фукуяма та ін.).

Утім, питання професійної орієнтаційної роботи, пов’язані з професійним і профільним самовизначенням студентів ЗВО, переважно залишаються поза

увагою. У зв'язку з цим є значні прогалини в процесі навчання і виховання студентів, що їй потребує побудови оптимальної педагогічної системи для осучаснення змісту професійної орієнтації для ефективної допомоги студентам у виборі професії.

Аналіз наукової літератури з теми дослідження (Охріменко, & Балабуха, 2020; Припотень, 2010; Ребуха, 2022; Ребуха, Шквир, Казакова, & Поліщук, 2022; Фоменко, 2016; Шевченко, 2005; Шиделко, 2017; Яворська, & Негривода, 2012) показує, що, незважаючи на значну розробленість проблеми стійкої професійної орієнтації, у сучасних умовах немає однозначного тлумачення та теоретичного обґрунтування її сутності та змісту як педагогічного процесу. У нашому дослідженні така професійна орієнтація розуміється як внутрішня схильність і зацікавленість до певного виду діяльності, що виявляється в наявності відповідних мотивів, потреб, інтересів, переконань і фіксується в кінцевому підсумку у вигляді соціально-психологічних установок і ціннісних орієнтацій на конкретний вид діяльності, зокрема на вибір та здійснення свідомої праці на землі.

Мета статті – визначити особливості наукових напрямів й аспектів побудови педагогічної системи професійної орієнтації майбутніх фахівців аграрної галузі закладів вищої освіти.

Методи дослідження. Достовірність і наукова обґрунтованість результатів дослідження забезпечується теоретико-методологічним і методичним обґрунтуванням дослідження, комплексним використанням методичних засобів, ретельним вивченням вітчизняних і закордонних джерел, що дозволяло в подальшому застосовувати математико-статистичні методи опрацювання даних та їх співвідношення з вивченням об'єктивних результатів діяльності студентів – майбутніх фахівців-аграріїв.

Основні результати дослідження. У процесі дослідження уточнено сутність процесу формування професійної орієнтації в студентів, що є детермінованим процесом педагогічного впливу та взаємодії з метою побудови ефективної педагогічної системи професійної орієнтації майбутніх фахівців аграрної галузі закладів вищої освіти (Припотень, 2010).

Слід зазначити, що стійкий стан особистості, заснований на громадянському світогляді, внутрішньо узгодженій, стійкій системі усвідомлених потреб, спонукань, цілей, зумовлений її схильністю та підготовленістю до оволодіння професією, пов'язаною з працею на землі. Удосконалення в професії та усвідомлене здійснення вимог професійної діяльності, таких як пріоритет на виконанні професійно значущих завдань, зміст процесу формування професійної орієнтації в студентів аграрної сфери передбачає соціально-психологічну, фахову й екологічну спрямованість (Батечко, 2016). Структура формування професійної орієнтації особистості фахівця (починаючи зі шкільних років) включає сукупність суб'єктів й об'єктів, мети і цілей завдань, змісту, методів і форм його реалізації, а також результатів (Ребуха, Шквир, Казакова, & Поліщук, 2022).

Побудова педагогічної системи і, відповідно, програми підвищення ефективності процесу формування професійної орієнтації студентів на різних курсах навчання містить алгоритм результативного формування та становлення професійної орієнтації у студентів. Це визначає порядок інтеграції потенціалу навчально-виховного процесу, індивідуальної активності студентів і можливостей виховної роботи на користь формування професійної орієнтації особистості, технологію, представлену як взаємопов'язану систему методів, прийомів і засобів психолого-педагогічного впливу всіх суб'єктів навчально-виховного процесу з форм програмування

педагогічної професійної орієнтації у студентів (Охріменко, & Балабуха, 2020; Шевченко, 2005).

Значна увага зосереджена на критеріях оцінювання педагогічного процесу, зокрема виділяють *потребнісно-мотиваційний, операційно-діяльнісний критерій, критерій "Я-концепція"* та їхні конкретні показники (Яворська, & Негривода, 2012). Окремо в процесі дослідження опрацьована система оцінювання рівня професійної спрямованості студентів, що має забезпечувати чітку орієнтацію в підготовці конкурентоздатного фахівця аграрної галузі та діагностику його успішності в навчально-виховному процесі ЗВО.

У сутнісному плані формування професійної орієнтації в студентів ЗВО аграрного напрямку – це детермінований процесом педагогічного впливу та взаємодії усталений стан особистості, заснований на громадянському світогляді, прагнення до праці на землі, внутрішньо узгодженій, стійкій системі усвідомлених мотивів, потреб, спонукань, цілей, зумовлених її схильністю та підготовленістю до опанування професією, удосконалення в ній та усвідомленого здійснення вимог до аграрної роботи як частини української ідентичності та пріоритетного виду життєдіяльності, заснованого на виконанні професійно значущих завдань (Фоменко, 2016).

У змісті процесу формування професійної орієнтації у студентів ЗВО виділяється соціально-психологічна спрямованість як сукупність загальних і спеціальних знань, навичок і вмінь, що залежать від соціального досвіду (досвіду аграрної діяльності), професійної спрямованості, що визначається рівнем і змістом їхньої (студентів) фахової (спеціальної) та морально-психологічної підготовки (Ребуха, Л. З., 2022). Це виражається в конкретних результатах навчальної діяльності студентів у ЗВО, фізичної спрямованості, що передбачає стан здоров'я, загальний фізичний розвиток індивіда та фізичну підготовку, необхідну для успішного виконання завдань для професійної діяльності на землі та виконання інших спеціальних виробничих завдань (Ребуха, Шквир, Казакова, & Поліщук, 2022).

Педагогічний процес із формування цілей, установок, перспектив структури професійної орієнтації майбутніх фахівців аграрної галузі в сутнісному та змістовному плані має відповідати їхнім намірам і прагненням (Шевченко, 2005). Вони, як правило, намагаються досягти високих показників у навчанні, здобути необхідні знання та вміння, розширити свій кругозір й екологічні знання. Тож професійна орієнтація студентів аграрної галузі виявляється в їхній поведінці, взаємовідносинах і діяльності з виконання своїх професійних обов'язків, здобутті знань, формуванні вмінь і навичок під час проведення навчальних занять, виробничої практики в аграрних комплексах, набуття життєвого і професійного досвіду, небайдужого ставлення до проблем села та його людей, які працюють на благо своєї громади.

У змісті програми професійної орієнтації студентів виділяють такі основні аспекти: *емоційно-моральний*, що відбиває внутрішній стан студента, ступінь засвоєння та дотримання ним професійних навичок і громадянських норм поведінки, набуття правил суспільної моралі; *організаторський*, що виявляється в умінні студентів організувати і планувати свою повсякденну діяльність, навчання та подальшу професійну кар'єру в аграрній галузі економіки України.

Процес формування професійної орієнтації студентів характеризується такими важливими елементами навчально-виховного процесу, що склалася у закладах вищої освіти, як суб'єкти цього процесу, навчально-технічні та матеріально-побутові умовами закладів навчання, рівень фахової підготовки, соціально-психологічні особливості студентів різних років навчання (Шиделко, 2017; Яворська, & Негривода,

2012). Установлено, що рівень сформованості професійної орієнтації в студентів змінюється й усталюється від першого до третього курсів навчання поспіль.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Виявлено компоненти системи професійної орієнтаційної діяльності у ЗВО аграрного напрямку: комплексна характеристика особистості та рівня підготовки випускника; система діагностики та моніторингу динаміки формування особистості вихованця, педагогічного контролю й оцінювання ефективності діяльності педагогічних суб'єктів профорієнтації. Перспективи дослідження полягають в аналізі інших аспектів педагогічної системи професійної орієнтації майбутніх фахівців аграрної галузі.

Пропоновані напрями вдосконалення педагогічної системи професійної орієнтації студентів розглядаються як вичерпні. Пошук нових підходів і рішень щодо вдосконалення педагогічної системи професійної орієнтації може здійснюватися своєчасно як реакція на психологічні та соціально-педагогічні проблеми, що виникають постійно в процесі навчання і виховання.

Цю діяльність нині можна здійснювати у таких напрямках:

- 1) змістовому – інтеграція освітніх галузей і позанавчальної діяльності, варіативність профільної підготовки;
- 2) організаційному – організація соціального партнерства;
- 3) діагностичному – удосконалення моніторингових досліджень.

Подальші стратегія і тактика професійної орієнтації можуть бути вдосконалені в навчальній і виховній діяльності вищої школи, впливати на поліпшення якості набору абітурієнтів та їхньої кількості, на рівень підготовки фахівців, знизити ризики відрахування студентів та сприяти підвищенню загального рейтингу професій аграрної галузі.

ЛІТЕРАТУРА

- Батечко, Н. Г. (2016). *Теоретико-методологічні засади підготовки викладачів вищої школи в умовах магістратури*. [Дис. докт. пед. наук]. Київський ун-т імені Бориса Грінченка.
- Охріменко, З., & Балабуха, Л. (2020). Теоретико-практичні проблеми сучасної професійної орієнтації учнів: тенденції розв'язання. *Науковий вісник Національного еколого-натуралістичного центру*. Серія: Педагогічні науки, 2(10), 56–70.
- Припотень, В. (2010). Національні проблеми та зарубіжний досвід професійної освіти та профорієнтації молоді. *Вісник Київського національного торговельно-економічного університету*. Науковий журнал, 5, 120–127.
- Ребуха, Л. З. (2022). Готовність вчителів-гуманітаріїв до профорієнтаційної роботи у закладах загальної середньої освіти. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*, 1(349), Ч.1, 185–194.
- Ребуха, Л., Шквир, О., Казакова, Н., & Поліщук, О. (2022). Наукові напрямки та етапи профорієнтаційної роботи у закладах загальної середньої освіти. *Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти*, 2(17), 52–64. <https://doi.org/10.31865/2414-9292.17.2022.266657>.
- Фоменко, Т. М. (2016). Роль мотивації майбутніх аграріїв у процесі формування соціокультурної компетентності. *Гуманітарний вісник ДВНЗ “Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди”*. Дод. 3. 36, II (18): Тематичний випуск “Міжнародні Челпанівські психолого-педагогічні читання”, 408–417.

- Шевченко, Л. М. (2005). Професійна спрямованість: методологічний аспект. *Науковий вісник Національного аграрного університету*, 88, 204–215.
- Шиделко, А. В. (2017). *Профорієнтація і профвідбір: аксіологічні аспекти: навч. посібник*. Львів: ДУВС.
- Яворська, Г. Х., & Негривода, О. О. (2012). *Професійно-орієнтаційна робота зі старшокласниками: монографія*. Вид. Букаєв В. В.

REFERENCES

- Batechko, N. H. (2016). *Teoretyko-metodolohichni zasady pidhotovky vykladachiv vyshchoi shkoly v umovakh mahistratury*. [Dys. dokt. ped. nauk]. Kyivskyi un-t imeni Borysa Hrinchenka.
- Okhrimenko, Z., & Balabukha, L. (2020). Teoretyko-praktychni problemy suchasnoi profesiinoi oriientatsii uchniv: tendentsii rozviazannia. [Theoretical and practical problems of modern professional orientation of students: trends to be solved]. *Scientific Bulletin of the National Ecological and Naturalistic Center. Series: Pedagogical Sciences*, 2 (10), 56–70. [in Ukrainian].
- Pripoten, V. (2010). Natsionalni problemy ta zarubizhnyi dosvid profesiinoi osvity ta proforiientatsii molodi. [National problems and foreign experience of vocational education and career guidance of youth]. *Bulletin of the Kyiv National University of Trade and Economics. Scientific Journal*, 5, 120–127. [in Ukrainian].
- Rebukha, L. Z. (2022). Hotovnist vchyteliv-humanitariiv do proforiientatsiinoi roboty u zakladakh zahalnoi serednoi osvity. [Readiness of teachers-humanitarians to vocational work in the foundations of the global middle education]. *Taras Shevchenko Bulletin of the Lugansk National University, Pedagogical sciences*, 1 (349), 185–194. [in Ukrainian].
- Rebukha, L., Shkvyr, O., Kazakova, N., & Polishchuk, O. (2022). Naukovi napriamky ta etapy proforiientatsiinoi roboty u zakladakh zahalnoi serednoho osvity. [Scientific directions and stages of career guidance work in institutions of general secondary education]. *Teacher professionalism: theoretical and methodical aspects*, 2(17), 52–64. <https://doi.org/10.31865/2414-9292.17.2022.266657>. [in Ukrainian].
- Fomenko, T. M. (2016). Rol motyvatsii maibutnih ahrariiv u protsesi formuvannia sotsiokulturnoi kompetentnosti [The role of motivation of future agrarians in the process of forming sociocultural competence]. *Gumanitarnyi visnyk DVNZ "Pereiaslav-Hmelnytskyi derzhavnyi pedahohichnyi universitet imeni Hryhoriia Skovorody"*. Dodatok 3 do Vip. 36, Tom II (18): Tematychnyi vypusk "Mizhnarodni Chelpanivski psihologo-pedahohichni chytannia", (pp. 408–417). Gnozis. [in Ukrainian].
- Shevchenko, L. M. (2005). Profesiina spriamovanist: metodologichni aspekt [Professional orientation: methodological aspect]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoho ahrarnoho universitetu*, 88, 204–215.
- Shidelko, A. V. (2017). *Proforiientatsiia i profvidbir: aksiolohichni aspekty* [Career guidance and professional selection: axiological aspects]. Lviv Department of Internal Affairs. [in Ukrainian].
- Yavorska, G. K., & Negrivoda, O. O. (2012). *Profesiino-oriientatsiina robota zi starshoklasnykamy* [Vocational guidance work with high school students]. Publishing House Bukaev V. V. [in Ukrainian].